

Araştırma Makalesi • Research Article

Bingöl’de Bulunan Türbeler ve Ziyaret Yerleri

Tombs and Religious Sights in Bingöl

Yılmaz İrmak ^{a,*}

^a Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 12000, Bingöl/Türkiye.
ORCID: 0000-0003-1948-4132

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 05 Mart 2018

Düzeltilme tarihi: 22 Nisan 2018

Kabul tarihi: 09 Mayıs 2018

Anahtar Kelimeler:

Bingöl

Türbe

Ziyaret Yeri

Atalar Kültü

Ziyaret Kültü

ARTICLE INFO

Article history:

Received 5 March 2018

Received in revised form April 22, 2018

Accepted May 9, 2018

Keywords:

Bingöl

Tombs

Religious Sight

Ancestors Cult

Visiting Cult

ÖZ

Anadolu, yüzyıllar boyunca çeşitli dinlere, inançlara ve uygarlıklara beşiklik yapmıştır. Bu bakımdan birçok kültürün harmanlandığı bir coğrafyada bulunan Anadolu'nun her köşesinde dini ve kültürel unsurları yansıtan yapıları bulmak mümkündür. Bu yapılara; Orta Asya atalar, ziyaret ve dağ kültürünün izlerini taşıyan ve İslamiyet'in etkisiyle dini-tasavvufi bir kisveye bürünen türbeler ve ziyaretler örnek olarak gösterilebilir. Türkiye'nin her köşesinde sıkça ziyaret edilen türbeler ve ziyaretler; çocuk sahibi olmak, şifa bulmak, kısmetin açılması, dilek tutmak, adak adamak, nazardan korunmak, geçim sıkıntısından kurtulmak, mal veya mülke sahip olmak, sevap kazanmak ve günahlardan bağışlanma dilemek gibi nedenlerden dolayı halk tarafından büyük bir ilgi görmektedir. Bunların yanı sıra türbeler ve ziyaret yerlerinin kaygı ve korkulardan korunmada psikolojik bir rahatlama oluşturduğu da söylenebilir. Bu çalışmada; Bingöl'de bulunan türbeler ve ziyaret yerleri hakkında bilgiler verilecek, bu türbe ve ziyaret yerlerinin ziyaret edilme nedenleri üzerinde durulacak ve ayrıca eski inanç ve kültürlerle ilişkisi üzerinde durulacaktır.

ABSTRACT

Anatolia has been a cradle to various religions, beliefs and civilizations for centuries. In this respect, it is possible to find structures reflecting religious and cultural elements in every corner of Anatolia, which is located in a geographical region where many cultures are blended. It is these structures that carry the traces of the Central Asian ancestors, visiting and mountain cults, and are influenced by Islam and are religious-mystical. People have great interest in tombs and religious sights because of having children, healing, opening up, making wishes, devoting, protecting from evil, getting rid of livelihoods, having goods or possessions, earning rewards and forgiving sins. We can also say that these places of visit create a psychological relief for protection from anxiety and fear. There are many tombs and place of visit in the central, central villages and districts of Bingöl. In this study, we will give information about the tombs and places in Bingöl and the reasons for visiting these tombs and places of visit.

1. Giriş

İnsanoğlunun tarih sahnesinde var olmasıyla birlikte ortaya çıkan inanç olgusu, geçmişten günümüze çeşitli değişim ve dönüşümler geçirerek varlığını sürdürmüştür. Çeşitli dinlerden, bir takım kültürlerden ve ritüellerden etkilenerek insanın yaşamını şekillendiren bu inançların, bugün Anadolu'da halk arasında “veli, eren, ermiş, evliya, baba, şeyh” gibi isimler verilen kişilerin mezarının bulunduğu türbe ve ziyaret yerleri etrafında yansımalarını görmekteyiz. Allah'ın sevgili kulları olduklarına ve buna bağlı olarak kendilerine birtakım olağanüstülükler bahşedildiğine

inanılan bu kişiler etrafında oluşturulan inançlar, çeşitli efsanelerle inandırıcılık özelliğini daha da arttırmış, bunun sonucunda da velinin yattığı mezar ya da türbe kutsallaştırılmıştır. Bu bakımdan Türkiye'nin her köşesinde sıkça ziyaret edilen bu türbeler ve ziyaretler; çocuk sahibi olmak, şifa bulmak, kısmetin açılması, dilek tutmak, adak adamak, nazardan korunmak, geçim sıkıntısından kurtulmak, mal veya mülke sahip olmak, sevap kazanmak ve günahlardan bağışlanma dilemek gibi nedenlerden dolayı halk tarafından ziyaret edilmektedir.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: yirmak@bingol.edu.tr

Abdülkadir İnan'a göre; bugün Anadolu'da yaşayan halk inançlarının birçoğunun kökeninde Türklerin anayurdu olan Orta Asya'da görülen Şamanizm inancı yatmaktadır. Örneğin kutlu ağaçlara ve türbelere çaput bağlamak, alkarısı efsanesi, çocukların uzun ömürlü olmaları için onlara "yaşar, durmuş, satılmış ve satı" gibi isim verme geleneği, Anadolu'ya Türklerle birlikte gelmiştir. Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya göç etmeleri ve İslam dinini kabul etmeleri neticesinde eskiden kalan birçok inanç, gelenek ve âyin yeni din içerisinde yaşamaya devam etmiştir (2013: 204-207). Bu durumda; Şamanizm'in bir din olarak kabul görmese de bir din kadar etkili olduğu ve Türk inanç ve geleneklerini şekillendirdiği anlaşılmaktadır (Artun, 2008: 93). Eski Türk inançlarıyla ilgili araştırmalar yapan Jean Paul Roux mezar ziyaretinin, Orta Asya'da tarihin en eski zamanlarından beri atalara duyulan güçlü bir tapınma duygusundan kaynaklandığını ve atalara tapınmanın vazgeçilmez bir koşulu olarak mezar başında bazı dönemlerde kurban kesildiğini ifade etmektedir (Roux, 1999: 188-189). Roux'un "atalara tapınma" olgusunu; insanoğlunun olağanüstü güçlere sahip olduğuna inandığı atalarına karşı saygı duyma eğilimi olarak görmek daha doğru olacaktır.

Bugün, Anadolu'da ölen kişilerin ardından yapılan bazı âdetler ve uygulamalar vardır. Mersin Tahtacıları'nda ölen bir kişinin ölümünün üçüncü, yedinci, kırkıncı ve sene-i devriyesinde "ölü yemeği" adı verilen bir gelenek devam etmektedir. Ayrıca bu günlerde mezarlık ziyareti de yapılmakta ölümlerin mezarının başında yemekler yenmekte, çörek ve tatlılar dağıtmaktadırlar. Bu bağlamda mezarlıklarda uygulanan âdet ve uygulamaların, ölen yakınları hatırlamak, ataları anmak ve onların ruhlarını memnun etmek amacıyla yapıldığı söylenebilir (Çıblak, 2005: 200-201). Günümüzde uygulanan anma törenleri; ölümlere aş verme töreninin tekâmül etmiş şeklinden başka bir şey değildir. Öyle anlaşılıyor ki; ölümlere sunulan bu yemek, ölümlerin ruhlarının zararlarından korunmak için bir tür kurban yerine geçmektedir (İnan, 2013: 189-190). Türklerin sosyal yaşamında önemli bir yer tutan anma ritlerinin temelinde atalar kültü yer almaktadır. Türbe ziyaretleriyle, Türklerin eski ve köklü inançlarından biri olan ataerkil aile yapısının bir sonucu olarak ortaya çıkan atalar kültü arasında da bir ilişki vardır. Atalar kültü, ataların takdisine dayanmaktadır. Bu kültürte, atanın öldükten sonra ruhunun bir takım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede geride kalanlara yardım edeceği inancı etkilidir. Ataerkil aile tipinin yaygın olduğu toplumlarda görülen atalar kültü; ölen ataların ruhlarının geride kalanlara iyilik ya da kötülüğünün dokunacağı inancı ve atalara duyulan minnet ve saygı temelinde biçimlenmektedir (Irmak ve Taş, 2014: 226).

Mezarlık ziyareti, atalar kültürünün uzantısı olmakla birlikte Türklerin İslam dinini kabul etmeleriyle daha da bir önem kazanmıştır. İslam'a göre mezar ziyareti yapmak sünnettir ve ölümü hatırlamak için yapılmaktadır. Ölümlerin mezarının başına yiyeceklerin ve şekerlerin saçılması; ölümleri hatırlamak, ataları anmak ve onların ruhlarını memnun etmek amacıyla yapılan âdet ve uygulamalardandır. Türkler, Müslüman olduktan sonra bu kutsal mekânlar, eski inanışlardaki atalar kültürünün bir devamı olarak türbe, yatur, dede mezarı vb. biçimlerde Anadolu'ya taşınmıştır. Eski Türklerin "ıduk", "ıyık" veya "ızık" adını verdikleri bu yerler, kutsallığın ortaya çıktığı ve bu nedenle de kutsalla

temasının en kolay yoldan sağlanabileceği yerler olarak kabul edilmiştir. Patriarkal aile türünün egemen olduğu toplumlarda karşımıza çıkan inanç sisteminde; topluma önderlik eden kişiler kutsal sayılmaktadır. Bir de ölümler kültü vardır ki; bu da ölümlerin, ataların ve babaların ruhunun kutsanmasıdır. Bazı âdetlerde animizm, natürizm ve atalar kültüne ait bulanık kalıntıların, Şamanî inançlardan kaynaklanan mistik ve sihrî unsurların, Budizm ile olan paralelliklerin, Hristiyanlık ve Yahudilikle ilgili izlerin; dinî ve özellikle de tasavvufî unsurlarla birleşerek (Günay ve Güngör vd., 2001: 112) bugünkü türbe ve ziyaretlerle ilgili inançlarımızın ortaya çıkmasında etkili olduğu görülmektedir.

Önemli kültürlerden biri de; dağ ve tepe gibi tabiat varlıklarıyla ilgili olandır. Dikeyliğin güçlü simgesi, ormanlarla ve karlarla kaplı, ulaşılmaz ve gizemli, dorukları göklere varan dolayısıyla göğü alttan destekleyen, evrenin merkezinde bulunan dağlar ve tepeler; tarihin her döneminde yükseklikleri ve gökyüzüne yakınlıkları bakımından insanların gözünde; ululuk, yücelik ve Tanrının makamları olarak telakki edilmiştir. Dağlar; yeryüzü çekirdeğinden göğe doğru yükselişi ve Tanrıya erişmeyi simgelemektedir. Halk kültüründe bu tür mekânlar, genellikle ilahlarla temasa geçilen yerler olarak tasavvur edildiği için, dinî merasimler ve dualar buralarda yapılmıştır (Roux, 2011: 156). Eski Türklerde taş, kaya, ulu dağlar ve yüksek tepeler kutsallaştırılmıştır. Atalara ait mezarlar da bu mekânlara yapılmıştır. Bunda dağların gökyüzüne yakın olması ve kutsal kabul edilmesinin önemli bir payı vardır (Araz, 1995: 49). Türklerin yaşadığı Orta Asya ve Sibirya coğrafyasında dağlara; "mübarek, mukaddes, ata, büyük ata ve büyük kağan" anlamlarına gelen adlar verilmesi, onlara gösterilen bir saygının sonucudur (Kalafat, 1999: 40). Atalar kültürünün etkisinin hissedildiği toplumlarda yaşlılar; atalar ile yaşayan canlılar arasında bir köprü işlevini görmekte ve saygıyla karşılanmaktadır. Ölümlerin canlılar dünyasının bir parçası olduğu toplumlarda atalar kültü; ölü gömme biçimleri ve soyun devamına ilişkin pek çok kültürel etkinliği yönlendirmektedir. Anadolu'da soy ve aile temelinde ocağın kutsallığı ve devamlılığı, atalar kültürünün en önemli işlevlerindedir (Şahin, 2008: 263).

İşte bugün Anadolu'da türbe ve ziyaret yerlerinin dağların veya tepelerin başında olması, kutsanması ve halk tarafından sıkça ziyaret edilmesinde; atalar, dağ, ziyaret kültürlerinin ve en önemlisi de Türklerin İslam dinini kabul etmesinin etkisi vardır. Yine türbe ve ziyaret yerlerindeki suların şifalı kabul edilmesinde su kültürünün, ağaçlara çaput bağlanmasında ise ağaç kültürünün etkisini burada belirtmek faydalı olacaktır. Boratav (1999: 42), türbe ve ziyaret yerlerinde adak sunulmasını; yatırda yatan velinin, adak sunan kişi ile Tanrı arasında bir çeşit aracılık yapacağına inanılmasından kaynaklandığını belirtmiştir. Günümüzde Anadolu'da olduğu gibi Orta Asya'da da türbe ve ziyaret yerlerinin önemli olduğunu ve halk tarafından kutsandığı söylenebilir. Kırgızistan'da türbe ve ziyaret yerleri, hastalıklardan şifa bulmak, çocuk sahibi olmak, dilek tutmak, adak adamak, kismetin açılması, ev, araba, mülk, servet vb. şeylere sahip olmak, rızkın artması ve geçim sıkıntısından kurtulmak gibi nedenlerden dolayı ziyaret edilmektedir (Tuğ ve Bedirhan, 2016: 204).

2. Bingöl'deki Türbeler ve Ziyaret Yerleri

Bingöl, Türkiye'de Doğu Anadolu Bölgesi Yukarı Fırat bölümünde yer alan bir şehirdir. Doğusunda Muş, kuzeyinde Erzurum ve Erzincan, batısında Tunceli ve Elazığ, güneyinde ise Diyarbakır illeri ile çevrilidir. Adaklı, Genç, Karlıova, Kiğı, Solhan, Yayladere ve Yedisu olmak üzere toplam 7 ilçeye sahip olan Bingöl, Çapakçur ovasının kuzeybatı köşesinde, Murat suyunu Genç ilçesi civarında kavuşan Göynük suyunun bir koluna hâkim düzlük üzerinde kurulmuştur. Çoğunlukla Zazaların yaşadığı bir il olan Bingöl'ün 2017 verilerine göre merkez nüfusu; 157.921, merkez ve ilçelerle beraber toplam nüfusu ise 273.354'tür.

Bu çalışmada; Bingöl'de bulunan 13 türbe ve 12 ziyaret yeri, alan araştırması yöntemiyle incelenmiştir. Türbe ve ziyaret yerleri ele alınırken öncelikle buralarda yatan veli/baba/şeyh hakkında kısa bilgiler verilecek ardından da yöre halkı tarafından kutsal kabul edilen bu mekânların ziyaret edilme nedenleri üzerinde durulacaktır. Böylece; Bingöl bağlamında türbe ve ziyaret yerlerinin inanç boyutunun ortaya konulması amaçlanmıştır. Bingöl'de bulunan türbeler; Şeyh Ahmed-I; Şeyh Ahmed-II, Şeyh Alaüddin, Şeyh Muhyiddin, Şeyh Mustafa, Yusuf-ı Harputî, Şeyh Abdullah, Molla İsmail, Şeyh Cemal, Şeyh Hasan, Şeker Baba, Şeyh Süleyman ve Sultan Kibes (Kubeys) türbeleridir. Ziyaret yerleri ise; Kara Baba, Molla Ali, Melik Ahmet, Şehidê Deştê (Ova Şehidi), Karer Baba, Şehit Asker, Az (Ziyarê Az), Sülbüs Dağı, Şehit Kumandan Halit, Kudret Buzrul, Seyda Efendi ve Beyaz Mezar (Mezer Sıpi) ziyaretleridir. Yöredeki türbe ve ziyaret yerleri; yürüme sorunu olanlar, kas ve kemik hastalığı olanlar, cilt ve deri hastalığı olanlar, sıtma hastalığına yakalanan kişiler, epilepsi hastaları, sürekli baygınlık geçirenler, akıl sağlığı yerinde olmayanlar, kısmetini açtırmak isteyenler, depresyon ve ruhsal hastalığı olanlar, nazara uğramış kişiler, çocuk sahibi olmak isteyenler, zor durumda kalanlar, Yasin-i Şerif okumak, Allah'a dua edip günahlardan af dilemek, kayıp eşyasını bulmak, adakta bulunmak ve şeyhin maneviyatından yararlanmak isteyenler tarafından ziyaret edilmektedir.

2.1. Türbeler

2.1.1. Şeyh Ahmed Türbesi-I

Şeyh Ahmed Türbesi-I¹, Bingöl'e 17 km mesafede Göltepesi (Çan) Köyü mezarlığında bulunmaktadır. 1815'de Çan Köyü'nde dünyaya gelen Şeyh Ahmed el-Çanî, Kadiri tarikatı şeyhi olan babası Şeyh Eyyüb'den ve Molla Muhammed Kazî'den ilim tahsil etmiştir. Şeyh Ahmed, Kadiri tarikatı geleneğinden gelen bir ailenin mensubu olmasına rağmen 1830 yılında Nakşibendî şeyhi Ali Septî'den icazet alarak Nakşibendî tarikatının Halidiye kolundan Septîye silsilesinin otuz ikinci şeyhi olmuştur.

Bingöl (Çapakçur), Erzurum ve Diyarbakır gibi illerde irşat faaliyetlerinde bulunan ve birçok halife yetiştiren Şeyh Ahmed, sonraki yıllarda Bingöl, Göynük, Kiğı ve Lice'de de irşat faaliyetlerinde bulunmuştur. 1877 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Kars cephesinde harbe katılmış, ancak oğlu Mahmud Efendi'nin savaşta yaralanmasından dolayı 1884 yılında Çan Köyü'ne geri dönerek burada Çan Camii'ni ve

medresesini yeniden inşa etmiştir. Yapmış olduğu üç evlilikten sekiz erkek ve dört kız çocuk sahibi olan Şeyh Ahmed, 1884 yılında doğduğu köyde vefat etmiştir.

Resim 1. Şeyh Ahmed-I Türbesi'nin Dışından Bir Görünüm

Resim 2. Şeyh Ahmed-I Türbesi'nin İçinden Bir Görünüm

Şeyh Ahmed'in türbesi özellikle yürüme sorunu, cilt ve kas hastalığı olan kişiler tarafından ziyaret edilmektedir. Cilt hastalığı olan kişiler türbenin içerisinde bulunan mezarın üstündeki yeşil örtüyü vücutlarında hastalıklı olan yere sürerek şifa bulacaklarına inanırlar. Türbe; ayrıca epilepsi hastaları, sürekli baygınlık geçirenler ve akıl sağlığı yerinde olmayanlar tarafından da şifa bulmak amacıyla ziyaret edilmektedir. Yörede anlatılan bir efsaneye göre türbeyi ziyaret eden köylülerden biri; "Ey Şeyh Ahmet senin hiçbir keramet yoktur" der. Bu söz üzerine Şeyh Ahmed mezarından kalkar ve boyu gökyüzüne kadar yükselir. Bu olay üzerine korkuya kapılan adam hemen af diler ve korku içinde oradan uzaklaşır.²

2.1.2. Şeyh Ahmed Türbesi-II

Şeyh Ahmed Türbesi-II, Bingöl-Genç ilçesi yolu üzerinde bulunan Güveçli (Sini) Köyü yakınlarındadır. Soyu Şeyh Berekât oğullarına dayanan Şeyh Ahmed, halkı irşat ederek ilim ve irfan yaymaya çalışmış, Bingöl'de açmış olduğu medresede birçok talebe yetiştirmiştir. 8 Nisan 1798 tarihinde vefat eden Şeyh Ahmed'in türbesi, Bingöl halkı tarafından sıkça ziyaret edilmektedir.

Resim 3. Şeyh Ahmed-II Türbesinin Dışından Bir Görünüm**Resim 4.** Şeyh Ahmed-II Türbesinin İçinden Bir Görünüm

Halk arasında keramet ehli olduğuna inanılan Şeyh Ahmed'in, kendisine ait tarlasını sürerken karasabanın bir tarafında bir öküzün, diğer tarafında ise bir ayının bulunduğu ve bu ayının geceleri evinin kapısının önünde uyuduğu anlatılmaktadır. Şeyh Ahmed türbesi, yörede kısmetini açtırmak ve evlenmek isteyenler tarafından ziyaret edilmektedir. Türbede bulunan mezar taşlarına küçük taşlar yapıştirilmek suretiyle dilekte bulunulmakta ve dileği kabul olan kişilerin taşlarının, mezar taşına yapıştırıp kalacağına inanılmaktadır (Bingolonline, 2015).

2.1.3. Şeyh Alauddin Türbesi

Türbesi, Bingöl merkeze bağlı Gürpınar (Lotan) Köyü'nde bulunan Şeyh Alauddin, Çan Köyü'nde ilim ve irşatta bulunan Şeyh Ahmed'in torunudur. Şeyh Alauddin, 1901 yılında Çan Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Babası Şeyh İbrahim Efendi, annesi ise Zekiye Hanım'dır.

Resim 5. Şeyh Alauddin Türbesinin Dışından Bir Görünüm**Resim 6.** Şeyh Alauddin Türbesinin İçinden Bir Görünüm

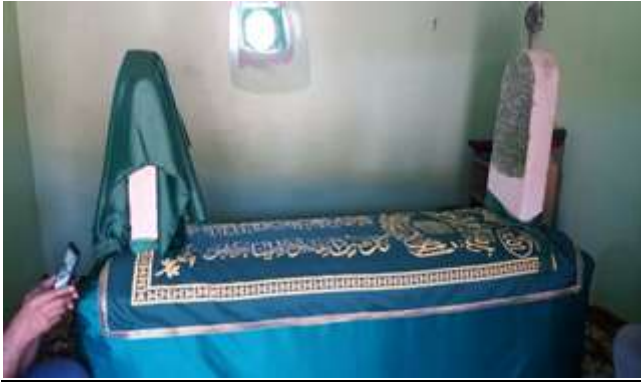
Şeyh Alauddin ilim tahsiline Çan medresesinde başlamış, Sefkarlı Molla Muhammed gibi âlimlerden ders almıştır. Bir süre Çan'da imamlık yaptıktan sonra Yamaç bölgesinin Gürpınar (Lotan) Köyü'nde ilim ve irşat hizmetine devam eden Şeyh Alauddin, 1972 yılında Gürpınar Köyü'nde vefat etmiştir. İrfan ve kerametleriyle bilinen bir zat olan Şeyh Alauddin, depresyon ve ruhsal hastalığı olan insanlar tarafından ziyaret etmektedir.³

2.1.4. Şeyh Muhyiddin Türbesi

Bingöl merkeze bağlı Az Köyü'nde bulunan türbedir. Şeyh Muhyiddin 1890 yılında Çan'da doğmuştur. Babası Şeyh Ahmed el-Çani'nin oğlu Şeyh Hasan Efendi, annesi ise Karaçubuk (Dımlak) beylerinden Kahraman Bey'in kızı Hemze Hanım'dır. İlim tahsilini, Çan medresesinde Şeyh İbrahim Efendi'nin yanında başlayan Şeyh Muhyiddin, Palu'nun Vinderin Köyü'nde bulunan Seyda Molla Süleyman Bezâr'dan ve Hınıs'ta bulunan Şeyh Bahauddin Efendi'den dersler alarak kendisini yetiştirmiştir. Nakşibendî şeyhlerinden Şeyh Sait Efendi'ye intisap eden Şeyh Muhyiddin, Karakoçan'da Seyda Molla Abdülhamid Sağnisi'nin yanında ilim tahsil etmiş ve ayrıca Çan medresesinde dersler vermiştir.

Resim 7. Şeyh Muhyiddin Türbesinin Dışından Bir Görünüm

Babası Şeyh Hasan, 1925 yılında Diyarbakır'da idam edildikten sonra yedi kardeşi ile beraber güvenlik güçlerine teslim olmayarak yedi yıl dağlarda kaçak yaşayan Şeyh Muhyiddin, 1937 yılında Şeyh Sait Palevî'nin halifesi olan Şeyh Tahir Kelevî'den Nakşibendî tarikatı icazetini almış, Karlıova, Nakşan, Poğ, Yamaç (Müsyen) ve Az Aşireti'nin yaşadığı bölgelerde irşada devam etmiştir. 1954 yılında rahatsızlanarak hastaneye kaldırılan Şeyh Muhyiddin, tüm müdahalelere rağmen kurtarılamayarak hayatını kaybetmiştir. Cenazesi Az Köyü'nde defnedilmiştir.

Resim 8. Şeyh Muhyiddin Türbesinin İçinden Bir Görünüm

Yörede anlatılan bir efsaneye göre; Şeyh Muhyiddin'in yaşadığı dönemde köylüler hayvanlarını otlatmaya götürürken yanlarında çoban köpeği bulundururlarmış. Dinî inanç bakımından çok titiz bir insan olan Şeyh Muhyiddin, köylülere köpeklerini köyden çıkartmalarını Allah'ın izniyle hayvanlarının çobana bile gerek duymadan otlayıp geri geleceklerini söylemiş. Akşam olduğunda hayvanların kurt saldırısına uğramadan kendiliğinden eve döndüğünü gören köy halkı, bugün dahi bir çobana ve çoban köpeğine ihtiyaç duymadan sürüsünü kırlara göndermektedir. Genellikle ruhsal bozukluğu olan ve nazara uğrayan kişiler tarafından ziyaret edilen Şeyh Muhyiddin'in, yörede türbesini ziyarete gelen kötü kalpli ve ameli bozuk kişilere kapısını açmadığına inanılmaktadır.⁴

2.1.5. Şeyh Mustafa Türbesi

Bingöl'ün Sarıççek (Hac Çayır) Köyü'nde bulunan bir türbedir. Şeyh Mustafa Efendi, 1870 yılında Çan Köyü'nde Şeyh Ahmed el-Çanî Hazretleri'nin ikinci eşi Belkıs Hatun'dan dünyaya gelmiştir. İlim tahsiline küçük yaşta babasının medresesinde başlayan Şeyh Mustafa, henüz 15 yaşında iken babası vefat etmiştir. Babasının ölümünden sonra Palu'da Şeyh Hasan Efendi, Hınıs'ta Şeyh Sait Efendi ve Hacıyan'da Seyda Molla Feyzullah Efendi'den ilim tahsil eden Şeyh Mustafa, Şeyh Hasan Palevî Hazretlerinden Nakşibendi tarikatı icazetini aldıktan sonra Kiğı/Karabaşan ve Yamaç (Müsyen) bölgelerinde irşat faaliyetlerinde bulunmuştur.

Resim 9. Şeyh Mustafa Türbesinin Dışından Bir Görünüm**Resim 10.** Şeyh Mustafa Türbesinin İçinden Bir Görünüm

Şeyh Mustafa, 1925 yılında Şeyh Sait Ayaklanması'na destek verdikleri gerekçesiyle ağabeyi Şeyh Hasan'ın ve dört yeğeninin Diyarbakır'da idam edilmelerinden sonra Suriye'ye göç etmiştir. Suriye'nin Âmud, Haseki, Kamuşlu, Rasulayn gibi değişik bölgelerinde 25 yıl ilim ve irşat faaliyetlerinde bulunan Şeyh Mustafa, Kadirî ve Rufâî icazetnamelerini alarak 1950 yılında Türkiye'ye dönmüş ve 1958 yılında 88 yaşında Hacı Çayır mezarında vefat etmiştir.

Şeyh Mustafa'nın türbesi genellikle, nazardan korunmak isteyen ya da ruhsal bunalım yaşayan insanlar tarafından ziyaret edilmektedir. Anlatılanlara göre Şeyh Mustafa hayatta iken bu tür rahatsızlığı olan insanlar için bazı dualar okuyarak onların sıkıntılarını kurtulmalarını sağlamıştır. Yörede bu türbeyi, Allah'tan af dileyip dua etmek için ziyaret eden insanlar da oldukça fazladır.⁵

2.1.6. Yusuf-ı Harputî Türbesi

Bingöl'e bağlı Kiğı ilçesinin Yeldeğirmeni (Zermek) Köyü'nde bulunan türbedir. Yusuf Harputî 19.yy'da Anadolu'da yetişmiş olan evliyalardandır. Babası Muhammed Efendi'dir. Soyunun Hz. Peygamber'e dayandığı söylenir. Bölgede, "Şeyh Yusuf Harputî" ve "Hacı Yusuf Harputî" adıyla tanınmıştır. Yusuf-ı Harputî, 1822 yılında Erzurum'a, bugün ise Bingöl iline bağlı olan Kiğı ilçesinin Yeldeğirmeni (Zermek) Köyü'nde dünyaya gelmiştir.

Resim 11. Yusuf-ı Harputî Türbesinin Dışından Bir Görünüm

Resim 12. Yusuf-ı Harputî Türbesinin İçinden Bir Görünüm

Tahsilini Erzurum'da yapan ve zamanının usulüne göre ilim öğrenerek zahiri ilimlerde derece sahibi olan Yusuf-ı Harputî tasavvufa yönelip, baba ve dedelerinin de bağlı bulunduğu Nakşibendî tarikatına intisap etmiştir. Erzurum'dan Harput'a giderek arkadaşı Mahmud-ı İsamîni ile birlikte Şeyh Ali Septî Hazretleri'nin ilim meclislerine ve sohbetlerine devam etmiştir. Bu sohbetler sırasında arkadaşları ve halk tarafından çok sevildiği için ona "Harputî" adı verilmiştir. Hocası tarafından irşat yapmak üzere köyüne geri gönderilen Yusuf-ı Harputî, burada ders halkası oluşturarak talebe yetiştirmiş ve halka vaazlar vermiştir. İman ve ibadet ile ilgili konuları ele aldığı "İmadiye'l-İslam" adlı bir eser de kaleme alan Yusuf-ı Harputî'nin yapmış olduğu evlilikten dört oğlu olmuştur. Yusuf-ı Harputî, 1908 yılında doğum yeri olan Yeldeğirmeni Köyü'nde vefat etmiştir. Cenazesi köyünde konağının bahçesine defnedilmiştir. Yusuf-ı Harputî tarafından türbenin bulunduğu bahçeye dikilen elma ağaçlarından, kabrini ziyarete gelenler bereketlenmek niyetiyle elma yemektedir. Bu elma ağaçlarının altında ise suyu az ve havuzu ufak bir çeşme vardır. Sıtma hastalığına yakalanan çocuklar, şifa bulmak için bu çeşmenin suyu ile yıkanmaktadır. Bu yüzden bu pınar halk tarafından "sıtma pınarı" olarak adlandırılmıştır.⁶

2.1.7. Şeyh Abdullah Türbesi

Bingöl ilinin Solhan ilçesine bağlı Mutluca (Melekan) Köyü'nde bulunan bir türbedir. Mutluca şeyhlerinin kökeni, 1600'lü yıllarda Botan bölgesinden gelen Molla Mustafa Cizirî'ye dayanmaktadır. Molla Mustafa Cizirî'nin 10 çocuğu olmuştur. Mutluca şeyhlerinin soyunun bu çocuklara dayandığı söylenmektedir. Şeyh Abdullah Efendi'nin babası Şeyh Mahmud Efendi de bu soydan gelmektedir.

Resim 13. Şeyh Abdullah Türbesinin Dışından Bir Görünüm**Resim 14.** Şeyh Abdullah Türbesinin İçinden Bir Görünüm

Şeyh Abdullah Efendi iki evlilik yapmıştır. İlk eşi Muşlu Alaaddin Bey ailesinden İzzed Bey'in kızı Nafiye Hanım, ikinci eşi ise Şeyh Sait'in kızı Hayriye Hanım'dır. Şeyh Abdullah Efendi, 1925 yılında Şeyh Sait'in başlattığı ayaklanmaya katılmıştır. Bu ayaklanmaya öncülük edenler, 1925 yılının Nisan ayında Murat Çayı üzerinde yakalanmışlar ve tutuklanmışlardır. Tutuklananlar arasında; Şeyh Sait, Şeyh Abdullah ve 30 kişi daha vardır. Tutuklanmasının ardından Diyarbakır'da İstiklal Mahkemesi tarafından idam edilen Şeyh Abdullah'ın türbesi, Mutluca'da köy mezarlığında bulunmaktadır. Türbesi; şifa bulmak, günahlardan arınmak ve onun maneviyatından faydalanmak amacıyla ziyaret edilmektedir.⁷

2.1.8. Molla İsmail Türbesi

Bingöl'ün Adaklı ilçesi merkezinde bulunan türbedir. Molla İsmail'in babası Seyda Molla Osman Efendi, 1914 yılında Osmanlı-Rus harbinden önce Erzurum-Çat bölgesinde Molla Ömer Köyü'nde müderrislik yapmıştır. I. Dünya Savaşı patlak verdiği zaman Ruslar, Erzurum-Kars bölgesini işgal etmiş ve bunun üzerine Molla Osman ailesiyle birlikte Erzurum bölgesinden Adaklı-Kiği bölgesine göç ederek Sefkar Köyü'ne yerleşmiştir. Daha sonra ise buradan da Urfa-Bozova'ya göç ederek burada beş yıl yaşamıştır. Bu göçler sırasında Molla Osman'ın aile üyelerinden bazıları yol şartları ve hastalıklardan dolayı vefat etmiş bazıları da irşat amacıyla farklı bölgelere dağılmışlardır.

Resim 15. Molla İsmail Türbesinin Dışından Bir Görünüm

Resim 16. Molla İsmail Türbesinin İçinden Bir Görünüm

Molla İsmail'in yaşadığı yıllarda Adaklı bölgesinde Ermeni ve Sünnî halk bir arada yaşamaktadır. Ancak Rus harbinden sonra Ermeniler bölgeden göç etmiştir. Bölgede kalan Sünnî halkın isteği üzerine Molla Osman ve oğlu Molla İsmail Adaklı'ya yerleşmişlerdir. Yazın Sefkar Köyü'nde, kışın ise Adaklı'da oturarak birlikte irşat faaliyetlerinde bulunmuşlar ve 1925 yılına kadar baba-oğul bir arada yaşamışlardır. 1926'da Molla Osman vefatından sonra irşat görevini oğlu Molla İsmail devralmıştır. Molla İsmail, Adaklı ilçesi merkezindeki kiliseyi camiye çevirerek uzun yıllar burada imamlık yapmıştır.

Resim 17. Camiye dönüştürülen Kiliseden Bir Görünüm

Üç evlilik yapan Molla İsmail'in ilk eşinden hiç çocuğu olmamıştır. İlk eşinin vefatından sonra ikinci evliliğini yapan Molla İsmail, 1924 yılında ikinci eşini de kaybedince Erzurum'un Karikum Köyü'nden bir hanımla üçüncü evliliğini yapmıştır. Molla İsmail'in yapmış olduğu bu evliliklerden toplam 9 çocuğu olmuştur. Dördü kız, üçü erkek olan bu çocuklardan yedisi hala hayattadır. 1974 yılında 90 yaşında vefat etmiş olan Molla İsmail, Adaklı'da dedesi ve babasıyla birlikte aynı türbenin içinde medfundur. Molla İsmail ve babası Seyda Molla Osman Efendi yaşadıkları bölgede ahlak ve ilimleriyle halkın sevgisini kazanmışlardır. Yöre halkı, onlara olan sevgilerini sürekli mezarlarını ziyaret edip Yasin-i Şerif okuyarak göstermektedir.⁸

2.1.9. Şeyh Cemal Türbesi

Bingöl ilinin Adaklı ilçesine bağlı Kara Çubuk (Dımlak) Köyü'nde bulunan türbedir. Arap kökenli bir aileye mensup olan Şeyh Cemal Efendi'nin soyunun Hz. Hüseyin'in soyuna dayandığı belirtilmektedir. Ailesi, Bağdat'tan Anadolu'ya

göç etmiştir. Şeyh Cemal Efendi, Şeyh Ahmed el-Çani'nin soyundandır. Şeyh Ahmed'in yedi oğlu olmuştur. Bunlardan Şeyh Cemal Efendi'nin babası Şeyh Abdullah irşat amacıyla babasının yanından ayrılıp Adaklı'ya yerleşmiştir. Burada Necip Efendi'nin kızı Fazile Hanım ile evlenen Şeyh Abdullah'ın bu evlilikten 2 kız, 2 erkek çocukları olmuştur. Bu çocuklardan Şeyh Cemal Efendi, 1898 yılında dünyaya gelmiştir. İlk ilim tedrisatını babasından alan Şeyh Cemal, sonraki yıllarda ise Nakşibendi tarikatından icazet almıştır. Şeyh Cemal Efendi'nin dedesi ve üç kardeşi Abdulhakim Arvası'nın yanında ilim tahsil etmiştir. Şeyh Cemal'in babası, Şeyh Abdullah, Şeyh Sait İsyanda dört kardeşi ile birlikte Diyarbakır'da idam edilmişlerdir. Babasının idam edilmesinden sonra Kara Çubuk Köyü'nden ayrılmayan Şeyh Cemal, burada imamlık yapmıştır. 80 yıl babasının kurduğu medresede talebelerine ilim ve irfan eğitimi veren Şeyh Cemal, 1999 yılında vefat etmiştir. Şeyh Cemal Efendi'nin türbesi köye hâkim bir tepede bulunan mezarlıktadır.

Resim 18. Şeyh Cemal Türbesinin Dışından Bir Görünüm**Resim 19.** Şeyh Cemal Türbesinin İçinden Bir Görünüm

Şeyh Cemal türbesini ziyarete gidenler yanlarında şeker veya su götürmekte ve türbeyi ziyaretten sonra bu yiyecek ve içecekleri teberrük olarak dağıtmaktadırlar. Ziyaretçiler ayrıca mezarın başında Yasin-i Şerif okuyup tesbih çekmektedirler. Şeyh Cemal Efendi'yi ziyaret eden insanlar, onun yüzü suyu hürmetine günahlarının affedileceğine inanmaktadırlar.⁹

2.1.10. Şeyh Hasan Türbesi

Bingöl'ün Adaklı ilçesine bağlı Top Ağaclar (Tiz Mori) Köyü'nde bulunan bir türbedir. Şeyh Hasan'ın babası Esed Efendi, hocası tarafından irşat için Gelibolu'dan o dönem Ermenilerin de yaşadığı Adaklı'ya, kardeşi Melik Efendi ise Erzincan'a gönderilmiştir. Şeyh Hasan Efendi'nin babası Esed Efendi, Adaklı'da Ermeniler tarafından hunharca

katledilmiştir. Babasının öldürülmesi üzerine Şeyh Hasan kaçıp Top Ağaçlar Köyü'ne sığınmıştır. Bu köyde evlenen Şeyh Hasan'ın, Ahmet ve Muhammed adında 2 oğlu olmuştur. Ahmet, Osmanlı-Rus Savaşı'nda vefat etmiştir. Şeyh Muhammed ise Karakoçan'a bağlı Çan Köyü'ne yerleşmiştir.

Resim 20. Şeyh Hasan Türbesinin Dışından Bir Görünüm

Resim 21. Şeyh Hasan Efendi Türbesinin İçinden Bir Görünüm

Şeyh Hasan, Top Ağaçlar Köyü'nde bir medrese kurmuş ve öğrencilerinden birini dama çıkartıp nöbet tutturarak gizlilik içinde dersler vermiştir. Karakoçan'da da irşat faaliyetlerinde bulunan Şeyh Hasan, pek çok talebe yetiştirmiştir. Fakirlik ve açlık gibi pek çok sıkıntıya rağmen halkı irşattan geri durmayan Şeyh Hasan Efendi, 1909 yılında vefat etmiştir. Türbesi, köy mezarlığının içindedir. Mezar kapısı küçük yapılmıştır böylece kapıdan girenler başlarını eğip saygı göstererek kapıdan geçmektedirler. Mezar taşı halk tarafından kazınmakta ve bu taşın tozu şifa niyetiyle yemeklere katılmaktadır. Ziyaret gelenler daha çok günahlardan arınmak için bu türbeyi ziyaret etmektedirler.¹⁰

2.1.11. Şeker Baba Türbesi

Şeker Baba türbesi, Karer bölgesinde bulunan sekiz köyden biri olan Sütlüce (Darabi) Köyü yakınlarında bulunan bir tepe üzerindedir. Şeker Baba, bölge halkı tarafından "Heser Baba" olarak da bilinmektedir. Şeker Baba'nın Hacı Bektaş Veli tarafından Anadolu'ya gönderilen erenlerden olduğu söylenmektedir. İnanca göre; Şeker Baba Çanakkale Savaşı'na çift başlı kartal olarak katılmış ve Mehmetçiğin yanında düşmana karşı savaşmıştır. Bölgede yaşayan Alevi-Zaza halkı dua ederken; "Şeker Baba sana siper olsun" diyerek dua etmekte ve "Şeker Baba'ya yemin olsun bunu

ben yapmadım" diyerek yemin etmektedirler. (Turkoloji, 2017)

Resim 22. Şeker Baba Türbesinin Dışından Bir Görünüm

Resim 23. Şeker Baba Türbesinin İçinden Bir Görünüm

Çocuk sahibi olmak isteyip çocuğu olmayanlar Şeker Baba'ya gelerek dua etmekte, türbede bulunan ve kutsal kabul edilen dilek ağacına beşiği andıran bez veya tülbent bağlamaktadırlar. Adağı olan kişiler haftanın perşembe günleri Şeker Baba'yı ziyaret ederek kurbanlarını burada kesmektedirler. Şeker Baba'dan alınan taşlar teberrük (kutsal) sayılmaktadır. Ayrıca halk teberrük olması için ziyarete giderken yanında şeker götürmekte ve bu şekerleri şifa niyetiyle çocuklara dağıtmaktadırlar.¹¹

Resim 24. Şeker Baba Türbesinde Bulunan Dilek Ağacı

Resim 25. Şeker Baba Türbesinde Kurban Kesme Alanı

2.1.12. Şeyh Süleyman Türbesi

Bingöl'e 17 km mesafede Uzunsavat Köyü'nde bulunan türbedir. Seyyid Şeyh Süleyman Efendi'nin 1791 yılında Bingöl'ün Dikme (Kur) Köyü'nde dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Seyyid Şeyh Süleyman'ın soyu, Ehlibeytten Hz. Hüseyin'e dayanmaktadır. Şeyh Süleyman'ın dedeleri, Medine'den Bağdat'a, oradan da Şam'a gelmişler, Abbasiler döneminde ise Anadolu'ya göç etmişlerdir. Dedelerinden Şeyh Hasan Zerkî, Diyarbakır'ın Hazro ilçesinin Meyrani Köyü'ne, Seyyid Arif ise Bingöl'ün Dikme Köyü'ne yerleşmişlerdir.

Seyyid Arif, bu köyde medresesini kurarak ilim ve irşat faaliyetlerinde bulunmuştur. Onun vefatından sonra oğlu Seyyid Alaeddin bu faaliyetlere devam etmiş, Seyyid Alaeddin'in vefatından sonra da Şeyh Süleyman Efendi'nin babası Seyyid Mirzaeddin, bu hizmetleri sürdürmüştür. Seyyid Şeyh Süleyman, ilk tahsilini aile medresesinde babası Seyyid Mirzaeddin Efendi'nin yanında aldıktan sonra manevî bir işaret üzerine Palu'da bulunan Şeyh Ali Septî Efendi'nin yanına giderek hem ilim, hem de tasavvuf eğitimi almıştır. Daha sonra köyüne dönerek babasının medresesinin başına geçmiş ve irşat faaliyetlerine devam etmiştir. Bir süre Dikme Köyü'nde kalan Şeyh Süleyman, bazı nedenlerden dolayı ailesi ile birlikte köyünden göç ederek dönemin mutasarrıfı Hüsnü Bey tarafından kendisine vakfedilen Uzunsavat Köyü'ne yerleşmiş, burada bir cami ve caminin yanına da bir tekke ve medrese inşa ettirerek ilim faaliyetlerine devam etmiştir.

Resim 26. Şeyh Süleyman Türbesinin Dışından Bir Görünüm**Resim 27.** Şeyh Süleyman Türbesinin İçinden Bir Görünüm

Şeyh Süleyman Efendi, yaşadığı yörede pek çok cami ve tekke yapımında öncülük ederek bölge insanının kalbinde önemli bir yer edinmiştir. Keramet sahibi bir zat olarak da bilinen Şeyh Süleyman'ın birçok el yazması eseri bulunmaktadır. Şeyh Süleyman Efendi'nin 1888 yılında Uzunsavat Köyü'nde vefat ettiği düşünülmektedir. 1998 yılında inşa edilen sulama barajından dolayı kabri, köye yakın bir tepeye taşınmıştır. Torunları tarafından eski türbenin mimarisi korunarak onun için yeni bir türbe inşa ettirilmiştir. Yöre halkının anlattığına göre; ölümünün üzerinden 100 yıl geçtikten sonra mezarı açıldığında cesedinin bozulmadığı görülmüştür.¹²

2.1.13. Sultan Kibes (Kubeys) Türbesi

Elazığ'ın Kovancılar ilçesi sınırında Kayalık Köyü yakınlarında Sultan Dağı'nın tepesinde bulunan türbedir. Arap kökenli bir sahabe olduğuna inanılan Sultan Kibes'in 11. veya 12. yüzyılda yaşadığı düşünülmektedir. Hz. Ömer döneminde İslam ordularının başında bir kumandan olarak Diyarbakır'a fetih için gönderilen Sultan Kubeys'in, Diyarbakır'ı fethettikten sonra Elazığ-Palu civarında yaşayan halkı mektupla İslam'a davet etmiş ve halkın büyük bir bölümünün Müslüman olmasını sağlamıştır. Rivayetlere göre Sultan Kibes'in bölgede İslam dininin gelişmesine büyük katkı sağladığı, hatta Diyarbakır'da cuma günleri hutbeye çıkan imamların kılıç kuşanarak hutbe okuduğu belirtilmektedir.

Resim 28. Sultan Kibes Türbesinin Dışından Bir Görünüm

Resim 29. Sultan Kibes Türbesinin İçinden Bir Görünüm

Sultan Kibes, Bingöl seferi esnasında Kayalık Köyü'nün doğusunda bulunan yüksek bir dağın eteğinde yapılan savaşta şehit olmuştur. Bu dağın zirvesinde Sultan Kibes'e ait bir mezar ve onunla beraber şehit edilmiş askerlerin mezarı bulunmaktadır. İnanışa göre Sultan Kibes'i yedi defa ziyaret eden kişi Kâbe'yi ziyaret etmiş gibi sevap almaktadır. Ziyaret sırasında Sultan Kibes'in türbesinin etrafında tavaf yapılır ve bunun büyük bir sevap olduğuna inanılır. Ziyaretten sonra eve gelindiğinde bu ziyaretle ilgili rüya görmek ziyaretin kabulüne işarettir. Eğer rüya görülürse görülen rüya kimseye anlatılmamalıdır. Bu rüya anlatılırsa şehidin bir daha o kişinin rüyasına girmeyeceğine inanılmaktadır.¹³

2.2. Ziyaret Yerleri

2.2.1. Kara Baba Ziyareti

Bingöl'ün Sancak beldesinde Büyük Baş Köyü yakınında bulunan ve bulunduğu tepeye adını veren ziyaret yeridir. Kara Baba İslam ordularıyla beraber fetihlere katılmış ve yanındaki askerleriyle bulunduğu tepede şehit düşmüştür. Ziyaretin etrafı halk tarafından duvarlarla çevrilmiştir. Ziyaretin içerisinde yan yana dört mezar bulunmaktadır. Rivayete göre Ruslar bu bölgeye kadar gelmişlerdir ancak şehre girememişlerdir. Çünkü Kara Baba tepesinden bütün gece boyunca Ruslara top atışı yapılmış ve Rus askerleri geri çekilmek zorunda kalmışlardır.

Resim 30. Kara Baba Ziyaretinin Dışından Bir Görünüm

Resim 31. Kara Baba Ziyareti İçinde Bulunan Dört Mezar

Yörede Kara Baba'nın kendisine gelmesini istemediği ziyaretçiler için uğultulu ve şiddetli bir rüzgâr çıkardığı ve onlara bir yılan gibi görüldüğüne (Turkoloji, 2017) inanılmaktadır. Anlatıya göre; saç ve sakalı bembeyaz olan Kara Baba, üzerinde beyaz kıyafetleriyle mezarından kalkarak ziyaretin yakınlarında bulunan bir sudan abdest alır ve tekrar mezarına dönmüş. Eşyası kaybolan kişi eşyasını bulmak için Kara Baba'yı ziyaret etmektedir. Kara Baba türbesi haftanın perşembe günleri ziyaret edilmekte ve kurbanlar kesilmektedir. Kurban etinin bir kısmı yenilmekte bir kısmı da fakirlere dağıtılmaktadır.¹⁴

2.2.2. Molla Ali Ziyareti

Bingöl merkeze bağlı Çiçekdere (Gılbe) Köyü'nde bulunan ziyaret yeridir. Molla Ali, 1800 yılında Çiçekdere Köyü'nde doğmuştur. Babasının adı Ahmet'tir. Molla Ali genç yaşta önce Avrupa'ya daha sonra ise Arabistan'a ilim tahsil etmek için gider. Ancak ilim tahsilini yarıda bırakarak köyüne dönmeye karar verir. Köyüne geldiğinde ineğinden süt sağmakta olan bir kadınla karşılaşır. Orada oturup Yasin Suresi'ni okumaya başlar. Tam bu sırada kadının ineği huysuzlanarak süt sağmasına engel olur. Bu durum karşısında kadın da ineğine; "Rahat dur! Yoksa şu adamın Yasin'i vurduğu gibi ben de seni vururum" der. Molla Ali, kadının bu sözü üzerine ilim tahsilinin eksik olduğunu anlayarak tekrar geri döner ve Siirt'te bir âlimin yanında ilim tahsiline devam eder.

Resim 32. Molla Ali Ziyaretinden Bir Görünüm**Resim 33.** Molla Ali'nin Mezar Taşında Yazılan Olan Kaside

Molla Ali Siirt'te ilim tahsilini tamamladıktan sonra irşat yapmak üzere köyüne geri döner ve burada bir medrese kurup ders vermeye başlar. Burada evlenen Molla Ali, Arapçayı ana dili kadar iyi öğrenmiş ve bir oda dolusu fetva ve bazı şer'î kitaplar yazmıştır. Böylece çevresinde ilmiyle büyük bir ün yapmıştır. Molla Ali'nin ruhsal hastalığı olan insanları bugün halk arasında "daire kurma"¹⁵ olarak bilinen bir yöntemle tedavi ettiği rivayet edilmektedir. Molla Ali'nin el yazması kitaplarının birçoğu Şeyh Sait Ayaklanması sırasında yakılmıştır. Yangından kurtarılan kitapların çoğu da çalınmıştır. Bugün el yazması eserlerinden sadece bir kaçı kalmıştır. Molla Ali, ömrünün sonuna kadar Çiçekdere Köyü'nde yaşamıştır. Rahatsızlığı olan insanlar, mezarının yanında uykuya dalarak şifa bulacaklarına inanmaktadırlar. Molla Ali'nin mezar taşının üzerinde oğlu Hüsnü Efendi tarafından yazılmış bir kaside bulunmaktadır. Ancak bu mezar taşı zamanla ikiye bölünmüş ve taşın sadece üst kısmı kalmıştır.¹⁶

2.2.3. Melik Ahmet Ziyareti

Melik Ahmet ziyareti, Bingöl merkeze bağlı Haziran Köyü'ndedir. Melik Ahmet'in fetih için gelen İslam ordusunda bulunan bir sahabe olduğu ve köye bakan bir tepede şehit düştüğü söylenmektedir. Ziyarete yatan Melik Ahmet'in, kedi veya bir güvercin şekline girerek insanlara görüldüğüne inanılmaktadır. Şehidin sadece iyi niyetli ve temiz kalpli insanlara gördüğü belirtilmektedir. Köy sakinlerinden bazı kişiler rüyalarında; şehidi beyaz kıyafetli,

beyaz sakallı ve nur yüzlü bir zat olarak gördüklerini ve bu zatın mezarından kalkıp abdest aldıktan sonra tekrar mezarına döndüğünü aktarmaktadırlar.¹⁷

Resim 34. Melik Ahmet Ziyaretinden Bir Görünüm

Melik Ahmet ziyaretinin özellikle kas ve kemik rahatsızlığı olan hastalar için şifalı olduğu söylenmektedir. Rivayetlere göre ayakları tutmayan bir hasta Melik Ahmet'i ziyaret ettikten sonra şifa bulmuş ve yürümeye başlamıştır. Yöre halkı, ziyaret yerinin üstünde üç kez türbe inşa edildiğini ancak her seferinde ertesi gün bu inşa ettikleri türbelerin yıkıldığını aktarmıştır. Etrafı taşlarla çevrili bir mezardan oluşan Melik Ahmet ziyareti, insanlar tarafından sıkça ziyaret edilmektedir.¹⁸

2.2.4. Şehidê Deştê (Ova Şehidi)

Bingöl'ün Ilıcalar Beldesi Deşt yaylasında bulunan bir ziyaret yeridir. Rivayete göre Hz. Ali, İslam'ı yaymak için Anadolu'ya gelir ve burada geçici olarak Bingöl Karlova Kızılağaç Köyü'nde karargâhını kurar. O dönemde gayri Müslimlerin yaşadığı bir yer olan bu köyü ve Karer bölgesini fetheder. İslam'ı buralarda yaymaya başlar. Hz. Ali'nin komutası altında bulunan bazı sahabelerin burada şehit düştüğüne inanılmaktadır. Yörede "Şehidê Deştê" adı verilen ziyaret yerinde yatan şehidin, bu sahabelerden biri olduğuna inanılmaktadır.

Resim 35. Şehidê Deştê Ziyaretinden Bir Görünüm**Resim 36.** Şehidê Deştê Ziyaretinde Bulunan Kurban Kesim Yeri

Şehidê Deştê, bölge halkının büyük saygı duyduğu ziyaretlerdendir. Ziyaretin yanında suyunun şifalı olduğuna inanılan bir çeşme de bulunmaktadır. Dilekleri olan insanlar buraya gelerek mezarın üstündeki küçük çalılığa ve mezar taşına ip ya da bez parçaları bağlamaktadır. Ayrıca adağı olan insanlar, mezarın üstünde kurbanlarını kesmektedirler.¹⁹

2.2.5. Karer Baba Ziyareti

Karer bölgesine adını veren Karer; Sütlüce (Darabi), Sarıdibek (Körük), Kabaçalı (Pirican), Dolutekne (Yekmal), Altınevler (Şirman), Çamlıca (Hırçık), Doluçay (Sağyan) ve Elmaağaç (Maskan) olmak üzere sekiz köyü içine alan bir bölgedir. Karer; “sevinmiş, müjde ile parlayan göz” anlamına gelmektedir. Karer bölgesinde hemen hemen her dağın zirvesinde bir ziyaret yeri bulunmaktadır. Karer Baba ziyareti Sütlüce ve Sarıdibek köyleri arasındaki sınırdadır. Karer bölgesinde ziyaretlerde yatan “Baba” unvanı ile anılan kişilerin, Hoca Ahmet Yesevi’nin yetiştirdiği ve Hacı Bektaş Veli döneminde Anadolu’ya gönderilen Horasan erenleri olduğu söylenmektedir.

Resim 37. Karer Baba Ziyaretinden Bir Görünüm

Karer Baba ziyaretinden getirilen taş ve ağaç parçaları yörede ikamet eden Alevi Zazaları tarafından teberrük olarak kabul etmektedirler. Özellikle her hafta cuma akşamları eve getirilen bu teberrüklerin bulunduğu yer aydınlatılmakta ve teberrükler özel bir torba içerisinde evin bir köşesinde saklanmaktadır. Teberrükler hasta olan kişinin başına asıldığında o kişinin şifa bulacağına inanılmaktadır. Perşembe günleri adağı olan kişiler bu ziyarete gelerek kurban kesmektedirler. Yörede bir kimseden kötülük gören kişi, birisine beddua edeceği zaman; “Ya Allah, ya Karir Baba sen bunun cezasını ver” şeklinde beddua etmektedir.²⁰

Resim 38. Karer Baba Ziyareti Kurban Kesim Yeri

2.2.6. Şehit Asker Ziyareti

Bingöl merkeze bağlı Dallı Tepe Köyü, Göl Mezrası’nda, köye hâkim tepede bulunan bir ziyaret yeridir. I. Dünya Savaşı’nın patlak verdiği dönemde Rus askerleri Erzurum-Kars civarından başlayarak Osmanlı topraklarını işgal etmeye başlamışlar ve Bingöl sınırlarına kadar gelmişlerdir. Şehit Asker ziyaretinin, bu işgal sırasında şehit olan bir askere ait olduğu söylenmektedir. Askerin şehit düştüğü yer tam olarak bilinmemektedir.

Resim 39. Şehit Asker Ziyaretinin Bulunduğu Tepe

Tepede bulunan bir ağacın, şehidin nişanesi olduğuna inanılmaktadır. Yörede kısmetinin açılmasını isteyenler bu ağaca çaputlar bağlamaktadırlar. Ancak zamanla yaşlanarak yıkılan bu ağaç, şehidin bir nişanesi olarak kabul edilmesinden dolayı odun olarak kullanılmamış ve olduğu yerde bırakılmıştır.²¹

Resim 40. Şehit Asker Ziyaretinin Nişanesi Yıkılan Ağaç

Her cuma gecesi bu ziyaretin bulunduğu tepede bir ışığın sabaha kadar yandığı belirtilmektedir. Köy halkının anlattığına göre; Cumhuriyetin yeni ilan edildiği yıllarda bölgeye gönderilen bir tabur asker bir gece bu tepedeki ışığı görmüş ve bu ışığın düşman askerleri tarafından yakıldığını sanarak gece boyunca bu tepeye ateş açmışlardır. Ancak sabah olduğunda tepeye çıktıklarında tepede ne bir insan, ne de bir kurşun kovana bulmuşlardır. Tabur komutanı köylülerden orada bir şehidin yattığını öğrenince hemen yaptığından pişman olmuş ve tepede bir kurban kesmiştir. İşte o günden beri adağı olanlar, bu ziyaret yerinde kurbanlarını kesmektedirler.²²

Resim 41. Şehit Asker Ziyareti Kurban Kesim Yeri

2.2.7. Az Ziyareti (Ziyarê Az)

Bingöl merkeze bağlı Üç Yaka (Az) Köyü'nde köye hâkim olan bir tepede bulunan ziyaret yeridir. Rivayete göre burada yatan şehit bir kadındır. I. Dünya Savaşı sırasında bu bölgeye Ermeni saldırıları olmuş ve köyler yakılıp yıkılıp insanlar öldürülmüştür. Ermeni saldırılarından kaçan bu kadının günlerce aç ve susuz dağlarda saklandığı ancak açlıktan dolayı daha fazla dayanamayarak bu tepede can verdiği söylenmektedir.

Resim 42. Az Ziyaretinden Bir Görünüm

Resim 43. Az Ziyareti Yakınındaki Şifalı Olduğuna İnanılan Su

Bu ziyaretin yakınlarında bulunan ve yerden çıkan suyun şifalı olduğu ve hastalıklara iyi geldiğine inanılmaktadır. Ziyarete gidenler bu sudan teberrük olarak bir miktar yanlarında götürmektedirler. Yine yöre halkının anlattığına göre; define bulmak için ziyareti kazmaya çalışan bazı köylülerin başına felaketler gelmiş, hatta bazıları hayatını kaybetmiştir. Efsaneye göre, her cuma gecesi ziyaretin olduğu tepeden bir ışık çıkar ve Az Köyü yakınlarında bulunan Çiçek Yayla (Vılvarı) Köyü'ndeki bir tepeye gidermiş. Bu bakımdan Çiçek Yayla Köyü'nde bulunan tepede de bir şehit olduğuna ve bu iki şehidin kardeş oldukları söylenmektedir. Az'daki şehidin kadın, Çiçek Yayla'daki şehidin ise erkek olduğuna inanılmaktadır.²³

2.2.8. Sülbüs Dağı Ziyareti

Ermenice; "Surp Luys" (kutsal ışık) olarak adlandırılan Sülbüs Dağı, Bingöl'ün Yayladere ilçesinin kuzey batısında yer almaktadır. Dağın üstünde dağa adını veren bir ziyaret yeri bulunmaktadır. Efsaneye göre; Sülbüs adındaki yakışıklı bir delikanlı, Sitarı adında güzel bir kıza âşık olur. Araya giren bir cadı kadın bunların evlenmesine engel olur. Delikanlı aşkıdan verem hastalığına yakalanarak ölür. Bu üzüntüye dayanamayan genç kız da çok geçmeden ölür ve vasiyeti gereği cenazesi sevgilisinin yanına gömülür. Fakat cadı kadın mezarlarının arasında bile dikenli bir çalı olarak filizlenerek onları orada da rahat bırakmaz. Bu yüzden iki âşığın öbür âlemde bile kavuşamadıklarına inanılır.

Resim 44. Sülbüs Dağı Ziyaretinde Dilek Taşları

Halk arasındaki bir inanca göre Sülbüs, Hz. Hızır'ın mekânıdır. İnsanlar onun beyaz bir atın üstünde yıldırım hızıyla zor durumda kalanların yardımına geldiğine inanılmaktadır. Yörede yaşayan insanlar hasret ve dertlerinin son bulması için Sülbüs dağında Hızır'ından yardım istemektedirler. Sünni, Alevi ve Hristiyan inancına sahip olan insanlar Sülbüs'ü ziyaret ederler ve dağın başında mum yakarak, ip bağlayarak ya da taş dikerek dilekte bulunurlar. Eskiden kurbanlar, Sülbüs'ün zirvesinde kesilmekte iken son

yıllarda ziyaretin yakınında bulunan çeşmenin başında kesilmektedir.²⁴

Resim 45. Sülbüs Dağı Ziyaretindeki Dilek İçin Bağlanan Çaputlar

Halk arasında anlatılan başka bir efsaneye göre ise; Sülbüs ve Tari dağları birbirine kırgın iki kardeşler. Bölge, düşmanlar tarafından ele geçirilmek istendiğinde Sülbüs'ten düşman askerleri üzerine atılan top sesleri duyulmuş. Sülbüs düşmana saldırırken kardeşi Tari, Sülbüs'e yardım etmez. Bu yüzden de Sülbüs'ün bedduasına uğrar. Bu beddua sebebiyle Tari'nin zirvesi bir gün darmadağın olur. Bu yüzden Tari Dağı'nın tepesi zirveden daha çok düzlüğü andırmaktadır. Sülbüs'ün doruğuna üç kez çıkan insanların manevi olarak görevlerini yerine getirdiklerine inanılmaktadır. Sülbüs dağı ayrıca dağcılar tarafından da sıklıkla ziyaret edilen bir dağdır (Conag, 2017).

2.2.9. Şehit Kumandan Halit Ziyareti

Bingöl merkeze bağlı Üç Yaka (Az) Köyü'nde bulunan bir ziyaret yeridir. Rivayete göre ziyarette yatan Kumandan Halit'in Selçuklu Devleti zamanında Alaaddin Keykubad'ın komutanlarından biri olduğu söylenmektedir. Kumandan Halit, 1226' da vefat etmiştir. Köylüler tarafından yapılan mezarının etrafı duvarlarla çevrilmiştir. Kumandan Halit ziyareti ile Şeyh Muhyiddin'in türbesi birbirine yakındır. Kumandan Halit'in mezarı, halk tarafından daha çok şifa amaçlı ziyaret edilmektedir.²⁵

Resim 46. Şehit Kumandan Halit Ziyaretinden Bir Görünüm

Resim 47. Şehit Kumandan Halit'in Mezarından Bir Görünüm

2.2.10. Kudret Buzrul Ziyareti

Bingöl merkeze bağlı Simani Mahallesi'nde bulunan ziyaret yeridir. Kudret Buzrul hayatta iken halk arasında "mörjuloni" olarak adlandırılan deri hastalığını tedavi eden bir halk hekimi olarak tanınmıştır. Bu deri hastalığı mürekkepli kalemle etrafı çizilerek ve Kur'an-ı Kerim'den bazı süreler okunarak tedavi edilmektedir. Kudret Buzrul'un vefatına yakın bir zamanda ölümünden sonra egzama hastalarının mezarını ziyaret etmelerini ve mezarındaki taşları egzamalı yerlerine sürdüklerinde şifa bulacaklarını söylediği rivayet edilmektedir. Kudret Buzrul'un ölümünün ardından deri hastalığına yakalanan kişiler, şifa bulmak için onun mezarını ziyaret etmeye başlamışlardır. Ziyaretteki mezardan alınan taşların üç çarşamba, hastalığın olduğu yere sürüldüğünde ve bu taşların alındığı yere geri bırakıldığında hastalığın geçeceğine inanılmaktadır.²⁶

Resim 48. Kudret Buzrul Ziyaretinden Bir Görünüm

Resim 49. Kudret Buzrul Ziyaretinden Alınan Şifalı Taşlar

2.2.11. Seyda Efendi Ziyareti

Bingöl merkeze bağlı Karşıyaka Mahallesi'nde bulunan bir ziyaret yeridir. Ziyaretin kime ait olduğu hakkında kesin bilgiler bulunmamakla birlikte "Seyda Efendi" olarak isimlendirilen büyük bir âlime ait olduğuna inanılmaktadır. Halk arasındaki inanışa göre; bu ziyarete niyetlenip de gitmeyenler, rüyasında Seyda Efendi'yi görmektedir. Bu ziyaret, üç perşembe ziyaret edildiği takdirde bütün duaların kabul olacağına inanılmaktadır. Seyda Efendi'yi rüyasında gördüğünü söyleyen kişiler onu ak saçlı-sakallı, beyaz kıyafetli ve nur yüzlü bir zat olarak tarif etmektedirler.

Resim 50. Seyda Efendi Ziyaretinin Dışından Bir Görünüm

Seyda Efendi'nin metfun bulunduğu yer, önceki yıllarda taşlarla çevrili iken son yıllarda halk tarafından mezarı beton duvarlar ve demir parmaklıklarla çevrilmiştir. Mezar taşı onarılmıştır. Mezarı sıklıkla ziyaret edilmektedir. Teberrük olarak mezarına şeker veya çeşitli yiyecekler götürülmekte ve bunlar şifa niyetiyle insanlara dağıtılmaktadır.²⁷

2.2.12. Beyaz Mezar (Mezar Sipi)

Bingöl merkeze bağlı Göl Tepesi (Çan) Köyü'nde bulunan bir ziyaret yeridir. Ziyarete "Beyaz Mezar" (Mezar Sipi) adı verilmesinin sebebi; Kadiri tarikatının göstergesi olan ve defne benzeyen mezar taşıdır. Bu mezarda metfun bulunan Şeyh Eyyüb, aslen Bağdatlıdır ve soyu Hz. Hüseyin'e dayanmaktadır. Şeyh Eyyüb Çan'da türbesi bulunan Şeyh Ahmed el-Çani'nin babasıdır. Dedelerinden Şeyh Kasım, Moğol istilasından sonra Abbasiler döneminde Silvan'a (Farkin) gelmiştir. Burada ne kadar kaldığı bilinmemektedir. Silvan'da metfun olan Şeyh Kasım'ın burada türbesi bulunmaktadır. Daha sonra oğulları Şeyh Tahir ve Şeyh Ali Bitlis sancağına kadar gelmişlerdir. Şeyh Ali Bitlis'te

kalmış, Şeyh Tahir ise Çapakçur kazasının Tiverek Köyü Masalla mevkiine yerleşmiş ve burada tedrisatla uğraşmıştır. Şeyh Tahir, Bingöl-Erzurum yolu Ilıcalar beldesi yol güzergâhının üst tarafında metfundur.

Resim 51. Beyaz Mezar Ziyaretinden Bir Görünüm

Resim 52. Beyaz Mezar Ziyaretinin Mezar Taşı

Şeyh Tahir'in tek oğlu Şeyh İbrahim, Çan'a yerleşmiştir. Onun da Şeyh Ahmed adında bir oğlu olmuştur. Şeyh Ahmed'in oğlu olan Şeyh Eyyüb de babasının ve dedelerinin yolunu takip ederek babası ve dedeleri gibi Kadiri tarikatına intisap etmiştir. Şeyh Eyyüb'ün mezar taşı halk tarafından şifa bulmak amacıyla kazınarak kırılmıştır. Mezar taşından kazılarak elde edilen tozlar, halk tarafından yemeklere katılarak şifa niyetiyle yenmektedir. Şeyh Eyyüb'ün mezar taşının bozulan kısımları halk tarafından onarılmıştır.²⁸

3. Sonuç

Eski Türklerin "ıduk", "ıyık" ve "ızık" adını verdikleri, günümüzde ise "türbe" ve "ziyaret yerleri" olarak adlandırılan mekânlar; kutsallığın ortaya çıktığı ve bu nedenle de kutsalla temasın en kolay yoldan sağlanabileceği yerler olarak kabul edilmiştir. Ataerkil aile türünün egemen olduğu toplumlarda karşımıza çıkan inanç sisteminde; topluma önderlik eden kişiler kutsal sayılmaktadır. Ataların takdisine dayanan atalar kültüründe; atanın öldükten sonra ruhunun bir takım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede geride kalanlara yardım edeceği inancı vardır. Atalar kültürünün etkisinin hissedildiği toplumlarda yaşlılar; atalar ile yaşayan canlılar arasında bir köprü işlevini görmek ve saygıyla karşılanmaktadır. Eski Türklerde dağlar ve tepeler ise; yükseklikleri ve gökyüzüne yakınlıkları bakımından ululuk, yücelik ve Tanrının makamları olarak telakki edilmiştir. Dağlar ve tepeler; genellikle ilahlarla temasa geçilen yerler olarak tasavvur edilmesinden dolayı ulu kişiler bu mekânlara gömülmüş, dinî merasimler ve dualar da buralarda yapılmıştır. Temelinde atalar ve ziyaret kültürünün etkili olduğu mezarlık ziyareti, Türklerin İslam dinini kabul etmesiyle daha da bir önem kazanmıştır. İslam'a göre mezar

ziyareti yapmak sünnettir ve ölümü hatırlamak için yapılmaktadır. Ölülerin mezarının başına yiyeceklerin ve şekerlerin saçılması; ölülerini hatırlamak, ataları anmak ve onların ruhlarını memnun etmek amacıyla yapılan âdet ve uygulamalardandır. Türbe ve ziyaret yerlerinde adak sunulması; yatırda yatan velinin, adak sunan kişi ile Tanrı arasında bir çeşit aracılık yapacağına inanılmasından kaynaklanmaktadır. İşte bugün Anadolu'da türbe ve ziyaret yerlerinin dağların veya tepelerin başında olması, kutsanması ve halk tarafından sıkça ziyaret edilmesinde; atalar, dağ, ziyaret kültürünün ve en önemlisi de Türklerin İslam dinini kabul etmesinin etkisi vardır. Yine türbe ve ziyaret yerlerindeki suların şifalı kabul edilmesinde su kültürünün, ağaçlara çaput bağlanmasında ise ağaç kültürünün etkisini de burada belirtmemiz faydalı olacaktır. Bu durumda eskiden gelen birçok inanç ve uygulamanın, yeni din içerisinde varlığının devam ettiği söylenebilir. Bu etkileri günümüzde Bingöl'de bulunan türbe ve ziyaretlerde görmek mümkündür. Bingöl'deki türbe ve ziyaretler; yürüme sorunu olanlar, kas ve kemik hastalığı olanlar, cilt ve deri hastalığı olanlar, sıtma hastalığına yakalanan kişiler, epilepsi hastaları, sürekli baygınlık geçirenler, akıl sağlığı yerinde olmayanlar, kısmet açtırmak isteyenler, depresyon ve ruhsal hastalığı olanlar, nazara uğramış olanlar, çocuk sahibi olmak isteyenler, zor durumda kalanlar, adakta bulunanlar, Yasin-i Şerif okuyup dua edenler, kayıp eşyasını bulmak isteyenler ve şeyhin maneviyatından yararlanmak isteyenler tarafından ziyaret edilmektedir. Sonuç olarak; "inanç merkezleri" olarak adlandırabileceğimiz Bingöl'deki türbe ve ziyaret yerlerinin; türbe veya ziyarette yatan veli kişinin maneviyatından hareketle insanların, şifa bulmak, psikolojik olarak rahatlamak ve dileklerini Allah'a sunmak gibi işlevler gördüğünü de belirtmekte fayda vardır.

Notlar

¹ Yörede, Şeyh Ahmed Türbesi adıyla üç türbe vardır. Bu türbelerden biri, Bingöl'ün Göltepesi (Çan) Köyü mezarlığında, ikincisi; Güveçli (Sini) Köyü yakınlarında; üçüncüsü ise bugün Elazığ'a bağlı olan Palu ilçesindeki türbedir. Biz bu çalışmada sadece Bingöl sınırları içerisindeki Şeyh Ahmed türbelerini aldık ve Göltepesi Köyü'ndeki türbeyi; Şeyh Ahmed Türbesi-I olarak, Güveçli Köyü'nde bulunan türbeyi ise Şeyh Ahmed Türbesi-II olarak adlandırdık.

² Kaynak Kişi: Korkutata, Süreyya, 1966 Doğumlu, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bahçelievler Mahallesi, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi: 10.07.2017

³ Kaynak Kişi: Korkutata, Abdullah, 1958 Doğumlu, Lise Mezunu, Emekli, Bahçeli Evler Mahallesi, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi: 10.07.2017

⁴ Kaynak Kişi: Korkutata, Süreyya, 1966 Doğumlu, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bahçelievler Mahallesi, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi: 10.07.2017

⁵ Kaynak Kişi: Kurkutata, Gıyasettin, 1968 Doğumlu, Önlisans Mezunu, İmam, Mirzan Mahallesi, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi: 15.07.2017

⁶ Kaynak Kişi: Baskın, Fatih, 1981 Doğumlu, Önlisans Mezunu, İmam, Bingöl, Kamış Gölü Köyü, Görüşme Tarihi: 27.07.2017

⁷ Kaynak Kişi: Baskın, Fatih, 1981 Doğumlu, Önlisans Mezunu, İmam, Bingöl, Kamış Gölü Köyü, Görüşme Tarihi: 27.07.2017

⁸ Kaynak Kişi: Arpacık, Halis, 1968 Doğumlu, Lise Mezunu, İmam, Bingöl, Adaklı, Merkez Mahallesi, Bingöl/Adaklı, Görüşme Tarihi: 25.07.2017

⁹ Kaynak Kişi: Evliyaoğlu, İbrahim, 1935 Doğumlu, İlkokul, Emekli İmam, Karaçubuk Köyü, Bingöl/Adaklı, Görüşme Tarihi: 10.08.2017

¹⁰ Kaynak Kişi: Altındış, Mehmet Sait, 1936 Doğumlu, İlkokul Mezunu, Fahri İmam, Top Ağaçlar Köyü, Bingöl/Adaklı, Görüşme Tarihi: 10.08.2017

¹¹ Kaynak Kişi: Altındış, Mehmet Sait, 1936 Doğumlu, İlkokul Mezunu, Fahri İmam, Top Ağaçlar Köyü, Bingöl/Adaklı, Görüşme Tarihi: 10.08.2017

¹² Kaynak Kişi: Akbana, Mirbey, 1976 Doğumlu, İlkokul Mezunu, Kuyumcu, R. Tayyip Erdoğan Mahallesi, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi: 07.06.2017

¹³ Kaynak Kişi: Hanay, Ahmet, 1975 Doğumlu, Lise Mezunu, Berber, Akdurmuş Köyü, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi: 15.06.2017

¹⁴ Kaynak Kişi: Karaman, Kibar, 1954 Doğumlu, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bingöl, Nacaklı Köyü, Görüşme Tarihi: 20.08.2017

¹⁵ Halk arasında cinlerin musallat olduğu kişileri iyileştirmek ve cini o kişilerden uzaklaştırmak için yapılan uygulamadır.

¹⁶ Kaynak Kişi: Çetkin, Hakkı, 1942 Bingöl Doğumlu, İlkokul Mezunu, Emekli, Fırat Mahallesi, Malatya/Merkez, Görüşme Tarihi: 21.08.2017

¹⁷ Kaynak Kişi: Bütün, Mehmet, 1960 Doğumlu, Lise Mezunu, Emekli Memur, Selahaddin Eyyubi Mahallesi, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi: 18.06.2017

¹⁸ Kaynak Kişi: Bütün, Mehmet, 1960 Doğumlu, Lise Mezunu, Emekli Memur, Selahaddin Eyyubi Mahallesi, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi: 18.06.2017

¹⁹ Kaynak Kişi: Kaygalak, Veli, 1956 Doğumlu, Okuma-Yazması Yok, Çiftçi, Bingöl, Dalı Tepe Köyü, Görüşme Tarihi: 23.06.2017

²⁰ Kaynak Kişi: Kaygalak, Veli, 1956 Doğumlu, Okuma-Yazması Yok, Çiftçi, Bingöl, Dalı Tepe Köyü, Görüşme Tarihi: 23.06.2017

²¹ Kaynak Kişi: Kaygalak, Veli, 1956 Doğumlu, Okuma-Yazması Yok, Çiftçi, Bingöl, Dalı Tepe Köyü, Görüşme Tarihi: 23.06.2017

²² Kaynak Kişi: Kaygalak, Veli, 1956 Doğumlu, Okuma-Yazması Yok, Çiftçi, Bingöl, Dalı Tepe Köyü, Görüşme Tarihi: 23.06.2017

²³ Kaynak Kişi: Bütün, Abdullah, 1943 Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Bingöl, Haziran Köyü, Görüşme Tarihi: 27.06.2017

²⁴ Kaynak Kişi: Bütün, Abdullah, 1943 Doğumlu, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Bingöl, Haziran Köyü, Görüşme Tarihi: 27.06.2017

²⁵ Kaynak Kişi: Bütün, Mehmet, 1960 Doğumlu, Lise Mezunu, Emekli Memur, Selahaddin Eyyubi Mahallesi, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi: 18.06.2017

²⁶ Kaynak Kişi: Bütün, Gülşen, 1970 Doğumlu, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Selahaddin Eyyubi Mahallesi, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi: 19.06.2017

²⁷ Kaynak Kişi: Buğrahan, Keziban, 1971 Doğumlu, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Recep Tayyip Mahallesi, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi: 05.07.2017

²⁸ Kaynak Kişi: Korkutata, Halit, 1938 Doğumlu, Lise Mezunu, Emekli İmam, İnönü Mahallesi, Bingöl/Merkez, Görüşme Tarihi: 10.07.2017

Kaynakça

Araz, R. (1995). *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*. Ankara: AKM Yayınları.

Artun, E. (2008). *Türk Halkbilimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Bingolonline (2015). Şeyh ahmed kimdir?. (Erişim: 10.02.2018), <http://www.bingolonline.net/Haber/SEYH-AHMED-KIMDIR-50625.html>

- Boratav, P. N. (1999). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Conag (2017). Kutsal dağ SILBUS. (Erişim: 21.08.2017), http://www.conag.org/tr/silbus_tr.htm
- Çıblak, N. (2005). *Mersin Tahtacıları-Halkbilimi Araştırmaları*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Günay, Ü., Güngör, H., Taştan, V., & Sayım, H. (2001). *Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilim Araştırması "Kayseri Örneği"*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Irmak, Y., & Taş, E. (2014). *Belçika Türk Toplumunda Ölüm ve Ölülere Anma Geceleri*. İçinde: Gençlik ve Kültürel Mirasımız Uluslararası Kongre (16-18 Mayıs 2014), Samsun, C.1, s.221-236.
- İnan, A. (2013). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kalafat, Y. (1999). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları.
- Roux, J. P. (1999). *Altay Türklerinde Ölüm*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Roux, J. P. (2011). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Şahin, İ. (2008). *Göçmen Kadınların Dinî Ritüellere Katılımı: Amersfoort (Hollanda) ve Boğazlıyan Örneğinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Tuğ, K., & Bedirhan, Y. (2016). *Kırgızistan'ın Celal-Abad Şehrinde Mezarlık Ve Ziyaret Yerleri İle İlgili Halk İnançları*. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(12),193-207.
- Turkoloji (2017). Kalafat Karir. (Erişim: 15.08.2017), http://www.turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/kalafat_karir.pdf